

Environmentální globální výzvy pro lokální komunity. Zpráva z konference „Environmentální problémy v globálních a lokálních souvislostech“, Praha, 27. 11. 2017

V posledních letech se environmentální otázky dostávají stále více do popředí veřejných debat a jednotlivá témata jako by více rezonovala ve společnosti. To před sociální vědce a vědkyně staví otázky po tom, jak vypadají lokální reakce a strategie adaptace na ekologická rizika v různých společensko-kulturních kontextech, jaká témata a rámce jsou určující pro sociální hnutí či lokální politiky, jaké konflikty a sociální nerovnosti globální environmentální změny vytvářejí. Tyto a další otázky byly diskutovány na konferenci „Environmentální problémy v globálních a lokálních souvislostech“. Konference byla organizována v rámci transdisciplinárního programu Globální konflikty a lokální souvislosti (Strategie AV21, Akademie věd ČR) a jejími hlavními iniciátory byli Marta Kolářová a Jiří Krejčík ze Sociologického ústavu AV ČR.

Analýza environmentálních problémů ze společenské perspektivy se mnohým spojil především se jménem Ulricha Becka. Beck analyticky uchopil moderní společnost jako světovou rizikovou společnost. Globální rizika jsou podle něj nezamýšleným produktem radikalizace modernity, která v sobě nese sebedestruktivní tendence. Pozdně moderní kapitalistická společnost je podle něj společností organizované nezodpovědnosti. Odkazem na Becka otevřel svoji úvodní přednášku na konferenci Oleg Suša, přední český sociolog a představitel kritické politické ekologie. Ačkoli se nenaplnily všechny negativní předpovědi Římského klubu ze sedmdesátých let minulého století, Suša precizně vystihl kritickou podstatu problému ekologické devastace a s ní spojených sociálních konfliktů, jež se bezesporu od sedmdesátých let vyhrtily. Vedle Ulricha Becka připomněl Maxe Horkheimera a Theodora Adorna, Herber-

ta Marcuseho, Saskii Sassen či Davida Harveyho a další. Oleg Suša ve své přednášce položil rámec následné konference a poukázal na potřebu analyzovat ekologii v širších souvislostech rozporů globálního kapitalismu. Panství člověka nad přírodou se v tomto kontextu dostává do svých mezích možností extrakce přírody. V geopolitice současného uspořádání má toto odlišné důsledky v různých částech světa. Ačkoli Beck připomíná, že globální rizika jsou všudypřítomná, překračují hranice států, neomezují se na jedno místo, upozorňuje současně, že jsou na různých místech světa různě zakoušena. Kapitalistická destrukce přírody vede k masovému vyhánění populace, násilí a nárůstu pauperizované populace. Požadavky západního environmentálního aktivismu se současně dostávají do konfliktu s požadavky rozvojových zemí, které si nárokují možnost industrializace, z níž v minulosti těžily západní země a jejíž negativní ekologické dopady vyvážely do chudších zemí (např. vývoz odpadu na nezajištěné skládky v chudších zemích). Jsou to zejména důsledky této minulé industrializace, které dnes zažíváme a které dopadnou na budoucí generace. Suša také poukázal na ambivalentní roli sociálních hnutí a občanské společnosti, jejíž některé části byly koptovány do systému prostřednictvím komodifikace protestů a zeleného byznysu.

Zatímco Suša vymezil globální rámec environmentálních a sociálních konfliktů, další příspěvky na konferenci se zaměřovaly na lokální aspekty této dynamiky. Slavomíra Ferenčuhová ze Sociologického ústavu AV ČR prezentovala výzkum městských strategií adaptace na klimatickou změnu. Poukázala na problematiku aspekty přesouvání odpovědnosti za řešení důsledků klimatických změn na lokální úroveň i limity partnerství soukromého a veřejného sektoru (PPP politiky). V České republice se toto podle ní odráží v omezení diskuse na lokální adaptaci bez souvislosti s globálním rozměrem problémů a ekonomické

rámování adaptačních strategií, jež staví do popředí předpokládané zisky. Další příspěvek shrnoval výzkum autorského kolektivu Jana Vávry z Jihočeské univerzity, Petra Daňka z Masarykovy univerzity a Petra Jehličky z Open University. Příspěvek se věnoval neformální produkci potravin – fenoménu zahrádkaření. Ten podle nich představuje nezamýšlenou udržitelnost, neboť jeho aktéři nutně nesdílejí environmentální vědomí. Zahrádkaření je zaměřeno na praktické jednání, které Jehlička nazývá tichou udržitelností. Jejich výzkum také ukázal podstatně větší rozměr fenoménu zahrádkaření vzhledem k objemu neformální produkce potravin v porovnání s proenvironmentálně orientovanými ekokomunitami a pěstiteli. Dopolední blok příspěvků uzavřel Mikuláš Černík z Masarykovy univerzity. Věnoval se v něm prvnímu českému Klimakempu, který se konal v červnu 2017 v Horním Jiřetíně a otevřel u nás téma klimatické spravedlnosti.

Odpolední blok zahájil Arnošt Novák z Univerzity Karlovy, který se zaměřil na historii radikálního ekologického aktivismu v Čechách. Na vývoji hnutí od radikálních požadavků a strategie přímé akce k zelené ekonomice a opuštění kritiky systému ilustroval dynamiku, na kterou Suša upozornil dopoledne – schopnost kapitalismu kooptovat sociální protest a zapráhnout ho do otěží údržby systému pod zdáním pluralitní kritiky. Lukáš Kala z Masarykovy univerzity se zaměřil na téma dobrovolné skromnosti a prezentoval výzkum navazující na práci Hany Librové. Jeho výsledky naznačují, že tzv. noví pestří se již pro dobrovolně skromný život nemusejí rozhodovat pouze ve snaze snížit svoji ekologickou stopu na planetě. Jejich motivem může být také snaha dopřát si kvalitnější a zdravější život díky etickému, avšak neideologickému konzumerismu. Marta Kolářová nabídla odlišnou perspektivu na české environmentální hnutí v podobě hnutí životního stylu. Různé aktéry v Čechách kontrastovala s mezinárodním hnu-

tím a zdůraznila, že se u nás jedná převážně o hnutí individuálního životního stylu, nikoli o komunitní hnutí. Podobně, jako ukázal Novák, i v tomto případě aktéři neusilují o změnu systému; ač zdůrazňují soběstačnost a nezávislost na veřejných institucích, ve skutečnosti zůstávají součástí systému (například využitím veřejné infrastruktury a technologických možností).

Poslední konferenční blok se pak přesunul za české hranice. Jan Blažek z Masarykovy univerzity prezentoval výzkum ekokolektivní ekonomiky na příkladech kolektivního participativního bydlení a návazného etického půjčování v Rakousku. Různé příklady ekokolektivní ekonomiky ukázal jako sociální inovace a promýšlel jejich potenciální dopad v regionu. Jan Svitálek z České zemědělské univerzity prezentoval projekt udržitelného zemědělství, kterého se zúčastnil v Etiopii. Zaměřil se zejména na výzvy, před které tuto rozvojovou spolupráci staví potenciální konflikt mezi zájmy místní komunity a potřebami udržitelného zemědělství. Jiří Krejčík konferenci uzavřel prezentací svého výzkumu v Indii, v němž se zaměřil na problematiku aspekty romantizace ekologického života chudých rurálních komunit. Ve svém příspěvku kriticky reinterpretoval koncept „environmentalismu chudých“, který se objevil v sedmdesátých letech minulého století a mezi jehož hlavní propagátorky patří například etablovaná ekofeministická myslitelka Vandana Shiva. Krejčík ukazuje, že indické environmentální hnutí primárně usiluje o sociální spravedlnost, tj. o rovnější přístup ke zdrojům, nikoli o romantizované sepětí s přírodou.

Konference otevřela řadu plodných diskusí o dynamice mezi globálním a lokálním na jedné straně a ekologickým a sociálním rozměrem environmentálních problémů na straně druhé. V českém kontextu se jednalo o ojedinělou akci právě svým důrazem na propojování globální a lokální roviny. Současně konference ale také ukázala určité omezení sociálněvědního empi-

rického výzkumu v Česku, který se ve většině věnuje výzkumu jednotlivých témat uvnitř „české společnosti“. Nahlédneme-li na problémy z perspektivy globálních interakcí a rizik, ukazuje se, že je potřeba ten-

to analytický pohled doplnit a nepodléhat praktickým komplikacím, které plynou z rozšíření rámce potenciálního empirického výzkumného pole.

Zuzana Uhlde